

Paweł Rabczyński¹
Wydział Teologii
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Główne idee i szczególne obszary formacji prezbiterów według *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (2021)

[Main Ideas and Specific Areas of Priestly Formation according to *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (2021)]

Streszczenie: W artykule omówiono w zarysie główne idee i szczególne obszary formacji prezbiterów w świetle *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 2021 r. Dotyczą one całej formacji prezbiterów, zarówno w okresie przygotowania do przyjęcia sakramentu święceń (formacja początkowa, seminaryjna), jak i po jego otrzymaniu (formacja permanentna, stała). Kontekstem tytułowego zagadnienia jest aktualna sytuacja powołaniowa w Polsce. Jest ona kształtowana w dużej mierze przez współczesną kulturę tymczasowości. *Ratio pro Polonia* określa cztery zasadnicze cechy całej drogi formacyjnej prezbiterów: jedność, wspólnotowość, misyjność i integralność. Stanowią one zarazem zasady i kryteria formacji. W dokumencie konsekwentnie ukazuje się pierwszeństwo Boga w życiu, formacji i posłudze powołanych do prezbiteratu oraz akcentuje się potrzebę ciągłego dojrzewania ich relacji z Bogiem i z ludźmi. Odnowione zasady i normy formacji prezbiterów podkreślają jej dynamizm i wybitnie personalny charakter. Stałym punktem odniesienia w procesie formacyjnym jest łaska sakramentu święceń i tożsamość prezbiterów. Szczególnymi obszarami formacji prezbiterów są: wychowanie do celibatu, posłuszeństwa i ubóstwa. Praktykowanie wyróżnionych cnót jest naśladowaniem samego Jezusa Chrystusa i służy prezbiterom do pogłębiania ich miłości paserskiej do sióstr i braci.

Summary: The article outlines the main ideas and specific areas of formation for priests according to *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* from 2021. These pertain to the entire formation of priests, both during the preparation for the reception of the sacrament of Holy Orders (initial, seminary formation) and after receiving it (permanent, ongoing formation). The context of the topic is the current vocational situation in

¹ Paweł Rabczyński, Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Nauk Biblijnych, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ul. Hozjusza 15, 11-041 Olsztyn, Polska, pawel.rabczynski@uwm.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8732-7019>.

Poland, which is largely shaped by the contemporary culture of transience. The *Ratio pro Polonia* defines four fundamental characteristics of the entire formation path of priests: unity, communality, missionary spirit, and integrity. They serve as both principles and criteria for formation. The document consistently shows the primacy of God in the lives, formation, and ministry of those called to the priesthood and emphasizes the need for continuous growth in their relationship with God and with people. Renewed principles and norms of priestly formation emphasize its dynamism and highly personal character. The grace of the sacrament of Holy Orders and the identity of priests are constant points of reference in the formation process. The specific areas of formation for priests include education in celibacy, obedience, and poverty. Practicing these highlighted virtues is an imitation of Jesus Christ himself and serves priests in deepening their pastoral love for sisters and brothers.

Słowa kluczowe: formacja prezbiterów; zasady formacji prezbiterów; szczególne obszary formacji prezbiterów; *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (2021).

Keywords: priestly formation; principles of priestly formation; specific areas of priestly formation; *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (2021).

Wprowadzenie

Po blisko pięciu latach, tj. 16 czerwca 2021 r., od ukazania się nowego *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (8 grudnia 2016 r.) Konferencja Episkopatu Polski ostatecznie zatwierdziła dokument *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia*, zaznaczając, że zasady i normy w nim zawarte zaczną obowiązywać na terenie Rzeczypospolitej Polskiej od 1 października 2021 r., czyli od nowego roku akademickiego 2021/2022 (Konferencja Episkopatu Polski, 2021, s. 1). Zgodnie z decyzją Kongregacji ds. Duchowieństwa z 10 kwietnia 2021 r. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zostało zaaprobowane *ad experimentum* na 5 lat (Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2021, s. 1–3).

Do powstania dokumentu przyczyniło się nowe doświadczenie Kościoła, zarówno powszechnego, jak i wspólnot partykularnych, którego jednym z najważniejszych zadań jest zapewnienie przyszłym prezbiterom solidnej drogi formacyjnej, tak aby stawali się i byli wiarygodnymi świadkami Jezusa Chrystusa, głoszącymi Dobrą Nowinę o zbawieniu ludziom swoich czasów. *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* przedstawia odnowione zasady i normy formacji prezbiterów, odpowiadające na kulturę powołaniową i wyzwania współczesności w naszej Ojczyźnie, a także dostosowane do obecnego nauczania magisterialnego.

Zasady i normy odnowionej formacji prezbiterów w Polsce opierają się na wskazaniach ogólnokościelnego *Ratio fundamentalis* Kongregacji ds. Duchowieństwa z 8 grudnia 2016 r., które zostało zatwierdzone przez

papieża Franciszka (Selejdak R., 2017, s. 97–133). Nowe *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* zastąpiło *Ratio* z roku 1999 (Konferencja Episkopatu Polski, 1999). Tak więc po przeszło dwudziestu latach, czyli w przybliżeniu po upływie jednego pokolenia, Kościół w naszej Ojczyźnie dokonał koniecznej aktualizacji w przepisach dotyczących całej formacji prezbiterów zarówno w okresie przygotowania do przyjęcia sakramentu święceń (formacja początkowa, seminaryjna), jak i po jego otrzymaniu (formacja permanentna, stała).

W niniejszym opracowaniu zostaną omówione w zarysie główne idee i szczególne obszary formacji prezbiterów w świetle nowego *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 2021 r. W związku z tym, że dokument jako podstawę przyjmuje aktualne *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* oraz odwołuje się do wcześniejszych zaleceń Urzędu Nauczycielskiego Kościoła, autor przywoła – tam, gdzie to konieczne – także inne dokumenty, dotyczące formacji prezbiterów. Najpierw zostanie naszkicowana sytuacja powołaniowa w Polsce, która stanowi kontekst głównych idei formacyjnych. Następnie przedstawi podstawowe założenia formacji prezbiterów oraz jej szczególne obszary: wychowanie do celibatu, formację do posłuszeństwa i wychowanie do ubóstwa.

1. Ogólny kontekst i podstawowe założenia odnowionej formacji prezbiterów w Polsce

Zanim zostaną przedstawione podstawowe założenie odnowionej formacji prezbiterów w Polsce, należy przyjrzeć się sytuacji powołaniowej w naszej Ojczyźnie, gdyż to ona w znaczny sposób wpłynęła na sformułowanie aktualnych zasad i norm zarówno formacji początkowej, jak i permanentnej. Bez odwołania się do współczesnej kultury powołaniowej niemożliwe jest prawidłowe wychowanie prezbiterów.

1.1. Sytuacja powołaniowa w Polsce

Odnowiona formacja prezbiterów w Polsce bierze pod uwagę obecną sytuację powołaniową (współczesną kulturę powołaniową). Jak podaje *Ratio pro Polonia*, ważnym jej czynnikiem jest deklarowana przez zdecydowaną większość naszych rodaków (92,2% – stan na koniec roku 2021) przynależność wyznaniowa do Kościoła rzymskokatolickiego (Główny Urząd Statystyczny, 2022, s. 198), a także przywiązanie do tradycji chrześcijańskiej. Kościół jest nadal postrzegany jako troszczący się o dobro duchowe człowieka (zbawienie), ale także jako promotor wartości rodzinnych, spo-

łecznych, patriotycznych i obywatelskich. We współczesnej religijności Polaków wyraźnie jest obecna pobożność maryjna, głównie ludowa, rozwija się orędzie o Bożym miłosierdziu, przekazywane przez św. siostrę Faustynę Kowalską, żywa jest spuścizna św. papieża Jana Pawła II, bł. kard. Stefana Wyszyńskiego, bł. ks. Jerzego Popiełuszki i sługi Bożego ks. Franciszka Blachnickiego. W przestrzeni eklezjalnej pojawia się wiele inicjatyw, ruchów oraz wspólnot odnowy życia wiary, których inicjatorami i organizatorami są już nie tylko duchowni, lecz coraz częściej osoby świeckie. Przykładem mogą być tu podejmowane działania na rzecz rodziny, obrony życia ludzkiego i sprawiedliwości społecznej. Wielu młodych, zaangażowanych w projekty takie, jak Przystanek Jezus, Spotkania Młodych w Lednicy, poszukując żywej wspólnoty i autentycznej wiary, daje świadectwo swej otwartości na Boga, na Jego miłość i przebaczenie (RISP, nr 12). Społeczeństwo polskie charakteryzuje się jednym z najwyższych wskaźników religijności w Europie. Pomimo silnych prądów laicyzacyjnych, Polacy wykazują wciąż mocne przywiązanie do wiary, a Kościół ma w naszej Ojczyźnie olbrzymi potencjał apostołski, nieporównywalny do wielu innych krajów (Przeciszewski M., 2021, s. 5).

Pośród negatywnych znaków współczesności, wpływających na sytuację formacyjną, *Ratio pro Polonia* wymienia obecny w kulturze globalnej narastający kryzys relacji międzyludzkich i ich pogłębiająca się niedojrzałość, co skutkuje rozpadem małżeństw i rodzin, a także zaniedbywaniem przez człowieka więzi z Bogiem i niezdolnością do spotkania z Nim na poziomie sumienia. Brak otwarcia się na słowo Boże i przyjmowania go prowadzi do akceptacji fałszywego obrazu Boga, człowieka i świata, gdzie religia i moralność stają się kwestiami marginalnymi i prywatnymi, wybieranymi dowolnie i selektywnie. Poszerza się w ten sposób krąg religijności bez przynależności wyznaniowej. Kościół i jego instytucje są postrzegane jako narosły przez wieki zbędny balast ludzkiej tradycji, krępujący indywidualność i wolność człowieka. Ponadto występujący w Polsce proces „pełzającej sekularyzacji” (Sadłoń W., 2021, s. 13) sprzyja przyjmowaniu postaw praktycznego ateizmu i agnostycyzmu. Zjawiska te występują na kanwie postępującej globalizacji, która buduje społeczeństwo informacyjne, medialne, często wirtualne. Z jednej strony jest ono szansą na humanizację świata, poprawę życia człowieka, jego wszechstronny rozwój, a z drugiej, niewłaściwie rozumiane i wykorzystywane, przeobraża się w społeczeństwo konsumpcyjne, uznające prymat techniki i hedonistycznych pragnień nad wartościami duchowymi (RISP, nr 13).

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki kulturowe, można powiedzieć, że mamy do czynienia z kryzysem wiary. Bywa ona jedynie deklarowana, lecz nie jest praktykowana w codzienności, nie stanowi zasady życia osobistego.

Współczesne trendy ideowe sprzyjają stosowaniu kompromisów w dziedzinie wiary i moralności, zachowaniom niekonsekwentnym i niespójnym. Kryzys wiary zacierza priorytety i wymagania autentycznego życia chrześcijańskiego (RISP, nr 14).

Podążając za myślą papieża Franciszka, można nazwać współczesną kulturę – „kulturą tymczasowości”, „prowizoryczności”. Jest ona ucieczką od rzeczywistości ku indywidualizmowi, zniechęceniu i egoizmowi, a objawia się przez niezdolność do podejmowania ważnych, często całozyciowych decyzji, zobowiązań i odpowiedzialności za życie swoje i innych. Stanowi zagrożenie dla więzi społecznych i relacji międzyludzkich, a przede wszystkim dla rodziny (Franciszek, 2016, nr 39–42; Sproncel P., 2022). W kontekście dzieła budzenia powołań „kultura tymczasowości” pojmuje służbę w Kościele jako formę zatrudnienia, funkcję spełnianą warunkowo albo na jakiś określony czas, do momentu wystąpienia trudności albo do znalezienia innej, bardziej gratyfikującej w świecie formy życia. Nie sprzyja ona ani prawidłowemu rozeznawaniu własnego powołania, ani dojrzałym decyzjom w trakcie jego realizacji (RISP, nr 13).

W *Ratio pro Polonia* zauważa się, że młodzi Polacy, potencjalni kandydaci do przyjęcia sakramentu święceń, charakteryzują się dużym potencjałem darów naturalnych i nadprzyrodzonych oraz właściwym młodzieży dynamizmem i witalnością. Niewątpliwie ich atutem jest widoczny idealizm i chęć przeobrażania zastanej rzeczywistości. Większość młodych wysoko ocenia wartości związane z życiem rodzinnym, wykazuje wrażliwość na potrzeby słabszych oraz na sytuację środowiska naturalnego. Mimo że większość młodzieży to katolicy, to jednak stopniowo spada ich uczestnictwo w katechezie (szczególnie w większych miastach), kościelnych ruchach i stowarzyszeniach, w parafialnej posłudze liturgicznej, pielgrzymkach czy wolontariacie. Ta sytuacja znacząco wpływa na dzieło budzenia powołań, gdyż służba liturgiczna i inne grupy przyparafialne tworzą największe zaplecze powołaniowe. Niepokój budzi fakt, że poziom praktyk religijnych młodych w ciągu ostatnich trzydziestu lat spadł o połowę (Sadłoń W., 2021, s. 16–17). Można zaobserwować bardzo wyraźne zerwanie ciągłości przekazu wiary między starszym i młodszym pokoleniem. Presja odniesienia sukcesu w świecie skutkuje osłabieniem lub nawet unieważnieniem relacji z Bogiem. Utylitarystyczna i hedonistyczna opcja życia, propagowana przez niektóre mass media, pogłębia postawy indywidualistyczne i relatywistyczne, co skutkuje wydłużeniem czasu dojrzewania emocjonalnego i społecznego młodzieży. Coraz częściej mamy do czynienia z kruchością sfery psychicznej oraz wątłą kondycją ludzką i intelektualną ludzi młodych (RISP, nr 15).

Autorzy *Ratio pro Polonia* mają świadomość, że sytuacja powołań do presbiteratu w naszej Ojczyźnie jest odzwierciedleniem duszpasterstwa

parafialnego i diecezjalnego. W dokumencie wymienia się następujące czynniki mające bezpośredni wpływ na dzieło budzenia powołań: duchowa kondycja rodzin i wspólnot chrześcijańskich, świadectwo życia oraz publiczny wizerunek prezbiterów i osób konsekrowanych, klimat środowisk młodzieżowych, stan współczesnego społeczeństwa, niż demograficzny, sytuacja kulturowa, migracja młodzieży do dużych miast i innych krajów (RISP, nr 16). Podkreślono, że dojrzałość powołanych w dużej mierze zależy od oddziaływania wychowawczego rodziny i jakości duszpasterstwa (RISP, nr 17–18; Franciszek, 2014, nr 107; Rabczyński P., 2020, s. 5–18).

W dokumencie ujawniono dwa, dotychczas mało uwypuklane, negatywne czynniki sytuacji powołaniowej. Pierwszym jest zjawisko tzw. selekcji negatywnej. Polega ono na promowaniu i przyjmowaniu do domów formacyjnych osób o niewyraźnej postawie moralnej, niechętnych do podejmowania trudu rozeznania i pielęgnowania powołania. Protagonistami tego niepokojącego trendu są prezbiterzy, którzy zaniedbali swoją formację permanentną, często borykający się z problemami powierzchowności i dwuznaczności w swoim posługiwaniu (RISP, nr 19). Drugim elementem burzącym dzieło budzenia powołań jest niemoralny i naznaczony skandalami styl życia nielicznych osób duchownych i konsekrowanych, które zamiast umacniać powołanych, stają się dla nich antyświadectwem i zgorzeniem (RISP, nr 20).

Wymienione powyżej faktory kultury powołaniowej w Polsce prowadzą do zmniejszania się liczby alumnów w wyższych seminariach duchownych, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych (Kasper Ł., 2021, s. 24–25). Taka sytuacja wymusza reorganizację tych instytucji. Pewnym rozwiązaniem jest tworzenie seminariów międzydiecezjalnych. Mimo trudnej sytuacji powołaniowej, seminaria duchowne, jako domy formacji, wciąż pozostają w centrum współczesnego systemu kształcenia kandydatów do prezbiteratu (OT, nr 4; PDV, nr 60; KPK, kan. 235 § 1, RISP, nr 162, 244). Ich niewątpliwym atutem jest wykwalifikowana kadra moderatorów oraz pracowników dydaktyczno-naukowych. Ponadto, na mocy Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, wyższe seminaria duchowne są uznawane za wyższe uczelnie (art. 15, ust. 1), co wzmacnia ich pozycję w środowiskach lokalnych. Większość z nich jest afiliowana do kościelnych szkół wyższych (uniwersytety, akademie) albo prowadzi formację intelektualną seminarzystów na wydziałach teologii istniejących na uczelniach państwowych. Daje to możliwość kandydatom do święceń zdobycia tytułu zawodowego magistra teologii, koniecznego do podjęcia pracy w szkołach jako nauczyciele religii (RISP, nr 21, 22, 163).

1.2. Podstawowe założenia formacji presbiterów

W *Ratio pro Polonia* podkreśla się, że formacja presbiterów stanowi specyficzną część całej formacji chrześcijańskiej i dlatego też powinna ona mieć chrzcielny i paschalny charakter, gdzie kerygmat zajmuje centralne miejsce na każdym jej etapie (RISP, nr 51, 53). Jej podstawą, centrum i celem jest więź kandydata do święceń z Trójjedynym Bogiem, która – co należy uwypuklić – nie ma charakteru indywidualnego, lecz zawiązuje się i rozwija we wspólnocie Kościoła. Inicjatywa i działanie Boga w człowieku, który w *Ratio pro Polonia* został nazwany Pierwszym Formatorem, ma charakter priorytetowy, jest ważniejsze niż struktury, porządek i programy formacji (RISP, nr 52–54). Poprzez modlitwę, słuchanie słowa Bożego, uczestnictwo w sakramentach, w liturgii i życiu wspólnotowym seminarzysta umacnia więź z Bogiem na wzór Jezusa Chrystusa, którego misją było pełnienie woli Ojca (J 4, 34). Formacja presbiterów jest permanentnym kształtowaniem się na wzór Chrystusa – Dobrego Pasterza, aby upodobnić się do Niego i coraz bardziej kierować się miłością pasterską (RFIS, nr 35–40, 102–104).

Formacja presbiterów obejmuje całą osobę ludzką, jej „rozum i wolę, pamięć i wyobraźnię, potrzeby i motywacje, ciało i duszę, zmysły i psychikę, razem z mnogością emocji i uczuć, wrażeń i impulsów, postaw, zachowań i sposobów bycia”, bowiem zasada się na przemianie (nawróceniu) i dojrzeniu integralnego człowieka, we wszystkich jego sferach: „duchowej, moralnej, intelektualnej, uczuciowej i estetycznej” (RISP, nr 55). Tak rozumiana formacja ma charakter ciągłego upodabniania się do Chrystusa. Nie kończy się ona wraz z opuszczeniem seminarium duchownego, lecz trwa do końca życia presbitera (formacja permanentna) (RISP, nr 56, 357–362). W *Ratio pro Polonia* jest ona nazwana „duchowością drogi” w codziennym podążaniu ku Bogu Ojcu, za Jezusem Chrystusem, w Duchu Świętym (RISP, nr 57).

Omawiany dokument akcentuje rolę autoformacji, która opiera się na podmiotowości osoby ludzkiej. Każdy powołany, w pierwszym rzędzie, jest odpowiedzialny za swoją formację chrześcijańską i kapłańską. Bez włączenia się w sposób wolny i całkowity we wszystkie jej wymiary, bez pełnego zaangażowania seminarzysty, jego formacja będzie fragmentaryczna, powierzchowna i formalistyczna. Dlatego też podkreśla się, że alumni potrzebują odpowiedniej przestrzeni i czasu do osobistych poszukiwań, zmagania, decyzji i prac, a zadaniem wychowawców jest przede wszystkim towarzyszenie im i pomoc w rozeznaniu (RISP, nr 58–60). Rozwój powołanych ściśle łączy się z ich doświadczeniem osobowego spotkania z Bogiem, Jego miłością i słowem. Aby stawać się i być świadkiem Jezusa Chrystusa dla

innych, kandydat do święceń musi najpierw sam poszukiwać i odnajdywać Boga w codzienności przez słuchanie Jego słowa, aktywne uczestnictwo w świętych tajemnicach Kościoła oraz przez posługę miłości (RISP, nr 61–63).

Na drodze upodabniania się do Chrystusa fundamentalną praktyką, darem Ducha Świętego, jest zdolność rozeznawania. Jego podmiotem są i seminarzyści, i ich wychowawcy. Dotyczy najpierw Boga i Jego działania, a następnie tego, co i jak ma czynić poszczególny alumn lub wspólnota. Rozeznanie polega na modlitewnym dialogu i współpracy z Jezusem Chrystusem, aby odnaleźć najwłaściwsze odpowiedzi na Boże wezwania (natchnienia) i w ten sposób skutecznie i owocnie rozwijać swoje powołanie, zgodnie z Jego wolą. *Ratio pro Polonia* wymienia za *Ratio fundamentalis* następujące obszary rozeznania: „motywacje życiowe osób powołanych do prezbiteratu, źródła ich osobistych problemów, powołanie i predyspozycje wymagane do realizacji powołania, pożądane środki stopniowej i głębokiej rewizji życia oraz sytuacja ich wspólnoty”. Celem procesu rozeznawania jest zintegrowanie historii i terażniejszości seminarzystów z ich sumieniem i życiem duchowym, aby uwolnić się od nieuporządkowanych uczuć i w prawdziwej wolności szukać i znajdować wolę Bożą (RISP, nr 64–66).

Autorzy omawianego dokumentu słusznie zauważają, że charakter formacji prezbiterów jest uzależniony od pojmowania ich tożsamości. Niezbędne jest zatem zapewnienie ciągłości między tożsamością i duchowością kapłanów a formacją kandydatów do święceń. Aby odpowiedzieć na pytanie, jak ma wyglądać wychowanie seminaryjne, trzeba najpierw uzmysłowić sobie, kim jest prezbiter i jaką funkcję spełnia w służbie komunii Kościoła. Biorąc pod uwagę powyższe zastrzeżenie, można stwierdzić, że formacja prezbiterów ma być kształtowaniem „uczni-misjonarza, świadka i przyjaciela Jezusa, który upodabnia się do Chrystusa Kapłana, Głowy, Sługi, Pasterza i Oblubieńca Kościoła. Owo upodobnienie potrzebne jest we wszystkich wymiarach: ludzkim, duchowym, intelektualnym i pastoralnym” (RISP, nr 67–68).

Aby poznać sposoby realizacji głównych założeń formacji prezbiterów, konieczne jest przedstawienie zasadniczych cech i wymiarów formacji. Jak podkreśla *Ratio institutionis*, ich realizacja ma na celu wychowanie „uczniów-misjonarzy, ‘zakochanych’ w Nauczycielu, pasterzy ‘o zapachu owiec’, którzy żyją pośród nich, aby im służyć i nieść im Boże miłosierdzie. Dlatego jest konieczne, aby każdy kapłan zawsze czuł się uczniem w drodze, stale potrzebującym całościowej formacji, rozumianej jako ciągle upodabnianie się do Chrystusa” (RFIS, *Wprowadzenie*).

Ratio pro Polonia określa cztery zasadnicze cechy całej drogi formacyjnej prezbiterów. Są to: jedność (proces ciągły, trwający całe życie), wspólnotowość (powołanie rodzi się i kształtuje we wspólnocie i służy kościelnej

komunii), misyjność (powołany uczestniczy w jedynej misji powierzony przez Chrystusa apostołom – ewangelizacji) i integralność (proces całościowy i harmonijny, obejmujący wszystkie sfery rozwojowe i obszary aktywności człowieka). Stanowią one zarazem zasady i kryteria formacji. Dopelnieniem ich są inne wyróżniki: stopniowość, formacja człowieka wewnętrznego, uczniostwo, upodobnienie, towarzyszenie, rozeznanie, formator Ludu Bożego (RISP, nr 69–73).

Autorzy omawianego dokumentu wypuklają, że integralność formacji presbiterów można osiągnąć jedynie przez harmonijną realizację jej czterech podstawowych wymiarów: formacji ludzkiej (fundament całej formacji, polega na kształtowaniu dojrzałej osobowości i charakteru), duchowej (budowanie głębokiej relacji z Bogiem i braćmi), intelektualnej (zdobycie solidnej kompetencji w zakresie filozoficznym i teologicznym, a także narzędzi do efektywnego głoszenia ewangelii i prowadzenia dialogu ze współczesnym światem) i pastoralnej (przygotowanie do posługi duszpasterskiej, do misji i towarzyszenia, rozeznawania i służby, współpracy i przewodzenia w Kościele) (RISP, nr 74–80; Kurosz J., Wielebski T., 2021, s. 103–110).

Nowa periodyzacja formacji początkowej, czyli seminaryjnej służy realizacji głównych założeń formacji presbiterów. Wpływa ona bezpośrednio na ożywienie formacji stałej. Zgodnie z postanowieniem *Ratio fundamentalis, Ratio pro Polonia* wprowadza w wyższych seminariach duchownych cztery etapy formacyjne: etap propedeutyczny, etap stawania się uczniem Jezusa (okres studiów filozoficznych), etap upodabniania się do Chrystusa (okres studiów teologicznych) i etap pastoralny (syntezy powołaniowej). Są ze sobą ściśle powiązane i tworzą spójną drogę, którą kroczenie umożliwia stopniowe dojrzewanie seminarzystów we wszystkich wymiarach formacji (RISP, nr 254–256).

Etap propedeutyczny jest okresem podstawowego rozeznania i wyboru drogi formacji. Jego celem jest przygotowanie do kolejnych cykli formacji podstawowej oraz do studiów filozoficznych i teologicznych. Chodzi o położenie solidnych podwalin pod życie duchowe alumnów oraz ich pogłębioną formację ludzką (RISP, nr 257–281; Konferencja Episkopatu Polski, 2010, s. 47–48; Mraczek M., 2022, s. 163–166).

Głównym celem etapu uczniowskiego jest budowanie osobowej więzi z Jezusem Chrystusem. Polega to na „poznawaniu Go, podążaniu za Nim, przyjmowaniu Jego stylu myślenia i wartościowania, wchodzenie w tajemnice i dynamikę królestwa Bożego oraz stawanie się misjonarzem Ewangelii”. W tym okresie chodzi także o dojrzewanie seminarzysty w wymiarze ludzkim w harmonii z jego wzrostem duchowym oraz o wychowanie alumna do życia we wspólnocie Kościoła. Ten etap formacji łączy się ze studiami filozoficzno-humanistycznymi (RISP, nr 282–299).

Okres upodabniania się do Chrystusa ma na celu ściśle zjednoczenie się z Nim jako Sługą, Głową, Oblubieńcem i Pasterzem Ludu Bożego, aby stawać się i być znakiem miłości Boga do każdego człowieka poprzez kształtowanie bliskich i pasterskich relacji z ludźmi. Jest to też czas umacniania więzi seminarzystów z biskupem i prezbiterami. Budowaniu postawy miłości pasterskiej towarzyszy na tym etapie intensywna praca nad dojrzałością sfery duchowej, emocjonalnej i seksualnej (dojrzewanie do celibatu) oraz studium teologii (RISP, nr 300–318).

Ostatnim okresem formacji seminaryjnej jest etap pastoralny, zwany także etapem syntezy drogi ucznia-misjonarza. Jego celem jest włączenie alumna w życie duszpasterskie diecezji (udział w pasterskiej miłości Jezusa) oraz bezpośrednio przygotowanie do święceń diakonatu i prezbiteratu (RISP, nr 319–331). Zgodnie z ideą *Ratio fundamentalis*, etap pastoralny ma „prowadzić seminarzystę do osiągnięcia żywej syntezy formacji ludzkiej i duchowej, codziennego życia, posług pastoralnych, studium filozofii, nauk humanistycznych i teologii” (RFIS, nr 57). Realizacja celów kolejnych okresów formacji początkowej poszczególnych seminarzystów podlega semestralnej bądź rocznej weryfikacji podczas skrutyniów, którymi kieruje rektor seminarium (RISP, nr 332–339; Rabczyński P., 2022, s. 193–211).

Jak już zostało powiedziane, formacja prezbiterów nie kończy się wraz z uzyskaniem sakramentu święceń. Formacja kandydatów do święceń (seminaryjna) w naturalny sposób przeobraża się w formację permanentną (stałą, ciągłą) wyświęconych, która ma na celu zapewnienie wierności tożsamości i posłudze kapłańskiej (PDV, nr 70). *Ratio fundamentalis* domaga się, aby miała ona pogłębiony charakter, zarówno w kontekście kapłańskim, jak i społecznym (RIFS, nr 80–83). Kształtowanie tożsamości prezbitera, zapoczątkowane w seminarium i dopełnione sakramentalnie, dojrzewa w posłudze duszpasterskiej. Formacja permanentna ożywia i umacnia relację z Jezusem oraz powiększa uległość na działanie Ducha Świętego w służbie Kościołowi. Prezbiter rozwija w sobie miłość pasterską i coraz bardziej upodabnia się do Chrystusa Dobrego Pasterza (RISP, nr 357).

Pierwszym odpowiedzialnym za formację stałą jest sam prezbiter. Aby owocnie spełniać posługę ucznia Chrystusa, jego świadka i misjonarza, pasterza wspólnoty kościelnej, każdy wyświęcony powinien podążać własną drogą wiary i nawracania się (RISP, nr 358). Naturalnym środowiskiem i przestrzenią formacji permanentnej jest wspólnota prezbiterów. Wobec pojawiających się w trakcie posługi kapłańskiej wyzwania, tak na jej początku, jak i w ciągu kolejnych lat, wśród których w *Ratio fundamentalis* wymienia się: doświadczenie własnej słabości, ryzyko stawania się urzędnikiem wspólnoty lub funkcjonariuszem religijnym, uwarunkowania socjokulturowe, pokusa władzy i bogactwa, wyzwania związane z celibatem,

naturalne zmęczenie i osłabienie fizyczne, problemy zdrowotne, konflikty, rozczarowania w stosunku do oczekiwań duszpasterskich, rutyna (RFIS, nr 84–85), zaleca się przede wszystkim praktykowanie sakramentalnego braterstwa presbiterów. Do jego form należą spotkania braterskie, kierownictwo duchowe i spowiedź, rekolekcje, wspólnota stołu, życie wspólne, stowarzyszenia kapłańskie. *Ratio pro Polonia* zachęca presbiterów do przeznaczenia większego czasu na modlitwę, rozważania słowa Bożego, praktyki *lectio divina*, codziennej ascezy i prostoty życia, noszenia stroju duchownego, poświęcenia większej ilości czasu na posługę duszpasterską niż na własne sprawy, a także troski o współbraci oraz pogłębiania ewangelicznej więzi z biskupem (RISP, nr 359–362).

2. Szczególne obszary formacyjne

W związku z tym, że „presbiterzy mają być gotowi do ewangelicznego stylu życia jako uczniowie Jezusa i do podjęcia misji apostołów we współczesnym świecie” (RISP, nr 4), powinni rozwijać w sobie przymioty właściwe i niezbędne w życiu i posłudze kapłańskiej, będącej „udziałem w miłości Chrystusa Dobrego Pasterza” (RISP, nr 44–46; PDV, nr 49, 57). Chodzi o celibat, posłuszeństwo i ubóstwo. W *Ratio pro Polonia* nazywa się je szczególnymi obszarami formacji presbiterów (RISP, nr 81–84). Dotyczą zarówno formacji początkowej, jak i permanentnej.

2.1. Wychowanie do celibatu

Autorzy *Ratio pro Polonia* podkreślają, że w całym procesie formacji presbiterów, we wszystkich jej aspektach, konieczne jest wychowanie do dojrzałego przeżywania własnej seksualności, czego owocem jest praktykowanie cnoty czystości i wybór życia w celibacie (RISP, nr 81). Posługa presbiterów wypływa z miłości pasterskiej, która sprawia, że jest ona zawsze *amoris officium* i ojcostwem duchowym (Selejda R., 2013, s. 293–328). W tym kontekście tak trzeba patrzeć na kapłański celibat, który ściśle łączy się z tożsamością presbiterów w Kościele łacińskim. Należy zauważyć, że od czasów apostoelskich kandydatów do święceń wybierano spośród mężczyzn nieżonatych (2 Tes 2, 15; 1 Kor 7, 5; 9, 5; 1 Tm 3, 2. 12; 5, 9; Tt 1, 6. 8). Doskonała i dozgonna czystość w celibacie, podjętym ze względu na służbę Królestwu Bożemu, sprzyja przyłgnięciu do Jezusa Chrystusa i upodabnianiu się do Niego, a także pomaga z większą wolnością realizować ojcostwo duchowe wobec siostr i braci, do których kapłan jest posłany (OT, nr 10; PO, nr 16; DPŻP, nr 79–80). Powołani do presbiteratu podejmują

celibat jako wyjątkowy dar Boży i znak całkowitego oddania się Bogu i drugiemu człowiekowi (RFIS, nr 110). Ewangeliczna rada (cnota) czystości wpływa na owocność wszystkich ludzkich relacji i uzdalnia do ofiarnej miłości na wzór Chrystusa (PDV, nr 29, 50; RISP, nr 307).

W *Ratio pro Polonia* mocno akcentuje się, aby rozeznanie dojrzałości psychoseksualnej kandydata do święceń dokonywało się już podczas jego wstępowania do seminarium. To zadanie spoczywa przede wszystkim na psychologach współpracujących z formatorami. Jeśli w tej sferze występują zaburzenia, wówczas taki kandydat nie może być przyjęty do domu formacyjnego. Podobnie osoby aktywne homoseksualnie, mające tendencje homoseksualne lub wspierający tzw. kulturę gejowską są wykluczeni z formacji do prezbiteratu (RISP, nr 226–228).

Wychowaniu do celibatu, na każdym etapie formacji kapłańskiej, służą konferencje, wykłady, warsztaty, profesjonalne szkolenia, a także kierownictwo duchowe oraz sakrament pokuty i pojednania (RISP, nr 81, 307). Jeśli w trakcie formacji ujawnią się w sferze seksualnej poważne trudności lub doświadczenia krzywdy, należy podjąć profesjonalną pomoc terapeutyczną i seksuologiczną. Ma ona charakter formacyjny i wewnętrzny. W przypadku wystąpienia poważnych problemów, konieczna jest ponowna weryfikacja seminarzysty (RISP, nr 82). Zdarność do życia w celibacie jest warunkiem przyjęcia sakramentu święceń (RISP, nr 354, KPK, kan. 1037, 1042).

2.2. Formacja do posłuszeństwa

Do szczególnych obszarów wychowania prezbiterów należy także formacja do kapłańskiego posłuszeństwa. Jak uczy *Ratio pro Polonia*, jest ono umiejętnością „rezygnacji z siebie oraz zdolnością do ofiary z siebie” (RISP, nr 83). Wychowanie do posłuszeństwa jest zakorzenione w naśladowaniu Jezusa Chrystusa (PO, nr 15), którego ofiara na krzyżu nabrała wartości i zbawczego znaczenia dzięki Jego posłuszeństwu i wierności w wypełnianiu woli Ojca (Flp 2, 8; Hbr 5, 8). Tak więc posłuszeństwo Ojcu należy do istoty kapłaństwa, bowiem wyraża całkowitą i radosną gotowość do pełnienia woli Bożej, która objawia się także poprzez polecenia przełożonych. Dyspozycyjność wobec nich jest wymogiem sakramentu święceń i hierarchicznej struktury Kościoła (DPŻP, nr 56).

Posłuszeństwo nabiera w życiu kapłana pewnych wyjątkowych przymiotów. Jak zauważa się w *Ratio pro Polonia*, jest ono apostołskie, wspólnotowe i pasterskie. Apostolski charakter posłuszeństwa wyrasta z miłości do Kościoła, który jest wspólnotą uporządkowaną, hierarchiczną. Z woli Chrystusa apostołowie i ich następcy strzegą depozytu wiary chrześcijańskiej i odpowiadają za misję zbawczą. Prezbiterzy sprawują swój urząd wyłącznie

w łączności z papieżem i z kolegium biskupów, a w szczególności w jedności ze swym biskupem diecezjalnym, któremu w sakramencie święceń przyrzekają synowską cześć i posłuszeństwo. Przymiot wspólnotowości zasadza się na tym, że posłuszeństwo nie polega na indywidualnej relacji z przełożonym, lecz jest głęboko włączone w jedność całego presbiterium, które zgodnie współpracuje ze swym biskupem i za jego pośrednictwem z Następcą Piotra. Ten aspekt wymaga od presbitera pewnej ascezy: nieprzywiązywania się do własnych upodobań lub punktów widzenia oraz twórczej współpracy, wolnej od zazdrości, zawiści i rywalizacji, a także solidarności kapłańskiej w podejmowaniu działań na forum jednego presbiterium. Pasterski charakter posłuszeństwa sprowadza się do dyspozycyjności wobec potrzeb ewangelizacji i słusznych wymagań wiernych (RISP, nr 83; PDV, nr 28).

Wymóg posłuszeństwa należy przyjmować z wiarą i w całkowitej wolności serca, a jego kształtowanie powinno się dokonywać w sposób pogodny i szczerzy, wykorzystując autorytet formatorów. Przez praktykowanie posłuszeństwa seminarzysta, a później presbiter, uczy się oddawać własną wolę na służbę Bogu i braciom (PO, nr 15; RFIS, nr 109). Autorzy *Ratio pro Polonia* podkreślają, że ewangeliczne posłuszeństwo, rozumiane jako uległość wobec Boga w Kościele, nie ma nic wspólnego ze służalczością, rywalizacją i szukaniem własnej korzyści (RISP, nr 83).

2.3. Wychowanie do ubóstwa

Trzecim wyjątkowym obszarem formacji presbiterów jest wychowanie do ubóstwa. Praktykowanie dobrowolnego ubóstwa upodabnia do Jezusa Chrystusa, który sam będąc bogatym, ze względu na nas stał się ubogim, aby nas swoim ubóstwem ubogacić (2 Kor 8, 9). Ubogi Chrystus ukazuje, że wszystko otrzymał od Ojca i wszystko Mu oddaje aż do całkowitej ofiary ze swego życia. Przykład Jezusa uczy, że prawdziwym dobrem jest Bóg, a prawdziwym bogactwem osiągnięcie życia wiecznego (Mk 8, 36-37). Wzorowane na Chrystusie ogołocenie siebie i duch służby ożywiają posługę presbiterów (DPŻP, nr 83). Zalecany przez Jezusa duch ubóstwa sprawia, że kapłani, wolni od przywiązania do dóbr tego świata, z większą swobodą podejmują zadania wynikające z miłości pasterskiej i odrzucają wszystko, co szkodzi ich posłannictwu (PO, nr 17). Tak więc w przypadku presbitera ubóstwo ma ścisły związek z jego pracą duszpasterską.

W *Ratio pro Polonia* ubóstwo nazywa się „nieodzownym warunkiem i przesłanką dyspozycyjności wobec Boga i ludzi w posłudze apostołskiej”. Mimo że presbiterzy nie zobowiązują się do niego publicznym przyrzeczeniem, to jednak ich formacja akcentuje potrzebę prostego i ubożego życia, bez jakichkolwiek oznak próżności, wygodnictwa i luksusu, tak, aby po-

służyli się dobrami materialnymi z wdzięcznością, serdecznością i sprawiedliwością, a także wewnętrzną wolnością, czyli zgodnie z wolą Boga i Jego zamysłem (RISP, nr 84; OT, nr 9; PDV, nr 30, DPŻP, nr 83).

W *Ratio fundamentalis* zachęca się, aby już na etapie formacji podstawowej przyszli prezbiterzy przyjęli styl życia apostołów, którzy całkowicie zawierzyli Bożej Opatrzności (Mk 6, 8-9) i troszczyli się o najuboższych i najsłabszych (RFIS, nr 111). Stosunek kapłanów do dóbr materialnych w znacznym stopniu weryfikuje ich wiarygodność i bezpośrednio wpływa na owocność ich posługiwania.

Przedstawione powyżej szczególne obszary formacji prezbiterów skoncentrowane na wychowaniu do celibatu, posłuszeństwa i ubóstwa jednoczą ściślej kapłana z osobą Jezusa Chrystusa, który jest wzorem i źródłem tych cnót. Praktykowanie ich jest w swej istocie naśladowaniem Mistrza z Nazaretu, a także najlepszym sposobem wyrażania miłości pasterskiej (Greshake G., 2010, s. 405–456). Życie w celibacie, posłuszeństwie i ubóstwie staje się dla prezbitera drogą własnego uświęcenia oraz ofiarnej służby siostronom i braciom.

Zakończenie

Przedstawienie w zarysie głównych idei i szczególnych obszarów formacji prezbiterów w świetle *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* z 2021 r. wymaga najpierw opisanie kontekstu zagadnienia, którym jest aktualna sytuacja powołaniowa w naszej Ojczyźnie. Zdecydowana większość rodaków deklaruje przynależność wyznaniową do Kościoła rzymskokatolickiego (ponad 90%), a także przywiązanie do tradycji chrześcijańskiej. Pomimo silnych prądów sekularyzacyjnych społeczeństwo polskie charakteryzuje się jednym z najwyższych wskaźników religijności w Europie. Kościół ma w naszej Ojczyźnie olbrzymi potencjał apostołski i ewangelizacyjny. Niewątpliwie dużym wyzwaniem dla formacji prezbiterów, zarówno tej początkowej (seminaryjnej), jak i permanentnej jest kryzys relacji międzyludzkich i ich pogłębiająca się niedojrzałość, a także kryzys wiary i jej przekazywania międzypokoleniowego (tzw. kultura tymczasowości). Groźnym znakiem tych procesów jest spadek poziomu praktyk religijnych młodzieży o połowę w ciągu ostatnich trzydziestu lat. Pośród negatywnych czynników sytuacji powołaniowej w *Ratio pro Polonia* ujawniono dwa nowe: zjawisko tzw. selekcji negatywnej oraz niemoralny i naznaczony skandalami styl życia niektórych osób duchownych i konsekrowanych. Wymienione składowe kultury powołaniowej w Polsce wpływają na znaczący spadek liczby alumnów w wyższych seminariach duchownych, zarówno diecezjalnych, jak i zakonnych.

Prezentując podstawowe założenia formacji presbiterów w Polsce, podkreślmy, że nowe *Ratio pro Polonia* bazuje na wskazaniach zawartych w aktualnym *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*. Przedstawia cały proces wychowania kandydatów do kapłaństwa i już wyświęconych jako „duchowość drogi”, na której upodabniają się oni do Jezusa Chrystusa (chrystoformizacja), aby kontynuować jego misję zbawczą, kierując się miłością pasterską. Stąd też konsekwentne ukazywanie w omawianym dokumencie zasady pierwszeństwa Boga Trójjedynego w życiu, formacji i posłudze powołanych do presbiteratu oraz mocne akcentowanie potrzeby ciągłego dojrzewania ich relacji z Bogiem i z ludźmi. Odnowione zasady i normy formacji presbiterów podkreślają jej dynamikę i wybitnie personalistyczny charakter. Stałym punktem odniesienia w procesie formacyjnym jest łaska sakramentu święceń i tożsamość presbiterów. Celem formacji presbiterów jest ukształtowanie „uczni-misjonarza, świadka i przyjaciela Jezusa, który upodabnia się do Chrystusa Kapłana, Głowy, Sługi, Pasterza i Oblubieńca Kościoła” (RISP, nr 67).

Ratio pro Polonia określa cztery zasadnicze cechy całej drogi formacyjnej presbiterów. Są to: jedność, wspólnotowość, misyjność i integralność. Stanowią one jednocześnie zasady i kryteria formacji. Skuteczność wychowania presbiterów można osiągnąć jedynie poprzez harmonijną realizację jego czterech podstawowych wymiarów: formacji ludzkiej, duchowej, intelektualnej i pastoralnej. *Ratio pro Polonia* wprowadza w wyższych seminariach duchownych nową periodyzację formacji: etap propedeutyczny, etap stawiania się uczniem Jezusa (okres studiów filozoficznych), etap upodabniania się do Chrystusa (okres studiów teologicznych) i etap pastoralny (syntezy powołaniowej). Składają się one na spójną drogę wychowawczą, umożliwiającą stopniowe dojrzewanie seminarzystów we wszystkich wymiarach formacji. Wychowanie kandydatów do święceń w naturalny sposób przeobraża się w formację permanentną wyświęconych, która ma na celu zapewnienie wierności tożsamości i posłudze kapłańskiej. Głównym odpowiedzialnym za formację stałą jest sam presbiter.

W *Ratio pro Polonia* wyróżniono trzy obszary formacyjne, które nazywano szczególnymi: wychowanie do celibatu, formacja do posłuszeństwa, wychowanie do ubóstwa. Ich wyjątkowość i waga wiążą się z tym, że presbiter powinien praktykować ewangeliczny styl życia ukazany przez Jezusa Chrystusa, ze względu na miłość pasterską do siostr i braci powierzonych jego pieczy. Owocne wypełnianie posługi pasterskiej jest uzależnione od naśladowania Jezusa Chrystusa Dobrego Pasterza.

Nowe *Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (2021) ukazuje główne idee i szczególne obszary formacji presbiterów w kluczu ewangelicznej drogi dojrzewania uczniów Jezusa Chrystusa, którzy kształtują się na Jego

wzór, aby podjąć powierzona im misję zbawczą. Normy i zasady przedstawione w dokumencie uwypuklają integralny i dynamiczny charakter całej formacji prezbiterów, tak początkowej, jak i stałej. Etapowość procesu wychowawczego łączy się z troską o jego ciągłość. Odnowiona formacja prezbiterów ma wybitnie personalny charakter, opierający się na wolności i odpowiedzialności osoby, która we współpracy z łaską Bożą i przełożonymi sama odkrywa, rozeznaje i realizuje swoje powołanie jako służbę Bogu w Jego Kościele.

BIBLIOGRAFIA

- Franciszek, 2014, Adhortacja apostolska *Evangeliæ gaudium* o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie (Rzym, 24.11.2013), Wydawnictwo M, Kraków.
- Franciszek, 2016, Adhortacja apostolska *Amoris lætitia* o miłości ludzkiej (Rzym, 19.03.2016), Wydawnictwo M, Kraków.
- Główny Urząd Statystyczny, 2022, Rocznik Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, Zakład Wydawnictw Statystycznych, Warszawa.
- Greshake Gisbert, 2010, *Być kapłanem dzisiaj*, W drodze, Poznań.
- Jan Paweł II, 1995, *Formacja kapłańska. Posynodalna adhortacja apostolska o formacji kapłanów we współczesnym świecie „Pastores dabo vobis”* (Rzym, 25.03.1992), TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław.
- Kasper Łukasz, 2021, *Struktura diecezjalna i duchowieństwo Kościoła katolickiego w Polsce*, w: Katolicka Agencja Informacyjna, *Kościół w Polsce. Raport*, KAI, Warszawa, s. 21–25.
- Kodeks Prawa Kanonicznego* (Rzym, 25.01.1983), 1984, tekst łaciński i polski, Pallottinum, Poznań.
- Konferencja Episkopatu Polski, 1999, *Zasady formacji kapłańskiej w Polsce. „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2010, *Okres propedeutyczny w diecezjalnych wyższych seminariach duchownych w Polsce* (Warszawa, 26.11.2009), w: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 2, s. 47–48.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2021, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia”* (Warszawa, 11.03.2021), w: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 33, s. 4–193.
- Konferencja Episkopatu Polski, 2021, *Oświadczenie w związku z zatwierdzeniem dokumentu „Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” (16.06.2021)*, w: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 33, s. 1.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2016, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (Watykan, 8.12.2016), L'Osservatore Romano, Watykan.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2013, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów* (Rzym, 11.02.2013), Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2021, Dekret w sprawie zatwierdzenia dokumentu *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (10.04.2021), w: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 33, s. 1–3.

Studia Warmińskie 60 (2023)

- Kurosz Jolanta, Wielebski Tomasz, 2021, *Formacja pastoralnoteologiczna kleryków w świetle „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” z 2021 roku*, Teologia i Człowiek, nr 56, s. 95–112.
- Mraczek Michał, 2022, *Etap propedeutyczny w formacji seminarystycznej w Polsce*, Polonia Sacra, nr 26, s. 155–170.
- Przeciszewski Marcin, 2021, *Wstęp*, w: Katolicka Agencja Informacyjna, *Kościół w Polsce. Raport*, KAI, Warszawa, s. 5–11.
- Rabczyński Paweł, 2020, *Christian Family as the Source and Propagator of Vocational Culture*, Roczniki Teologiczne, t. 10, nr 67, s. 5–18.
- Rabczyński Paweł, 2022, *Funkcja rektora wyższego seminarium duchownego w świetle wyzwań współczesności i pryncypiów formacyjnych w „Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia” (2021)*, Studia Warmińskie, nr 59, s. 193–211.
- Sadłoń Wojciech, 2021, *Religijność Polaków*, w: Katolicka Agencja Informacyjna, *Kościół w Polsce. Raport*, KAI, Warszawa, s. 13–20.
- Selejda Ryszard, 2013, *Stawać się i być kapłanem Chrystusa*, Biblioteka „Niedzieli”, Częstochowa.
- Selejda Ryszard, 2017, *Formacja kandydatów do kapłaństwa w świetle nowego „Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis”*, Collectanea Theologica, t. 87, nr 3, s. 97–133.
- Sobór Watykański II, 1986, Dekret o formacji kapłańskiej *Optatam totius* (Rzym, 28.10.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 286–300.
- Sobór Watykański II, 1986, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (Rzym, 07.12.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań, s. 487–517.
- Sproncel Paweł, 2022, *Kultura tymczasowości jako wyzwanie dla duszpasterstwa Kościoła w świetle nauczania papieża Franciszka*, Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków.

Wykaz skrótów

- DPŻP – Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2013, *Dyrektorium o posłudze i życiu prezbiterów* (Rzym, 11.02.2013), Wydawnictwo Karmelitów Bosych, Kraków
- KPK – *Kodeks Prawa Kanonicznego* (Rzym, 25.01.1983), 1984, tekst łaciński i polski, Pallottinum, Poznań
- OT – Sobór Watykański II, 1986, Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius” (Rzym, 28.10.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań
- PDV – Jan Paweł II, 1995, *Formacja kapłańska. Posynodalna adhortacja apostolska o formacji kapłanów we współczesnym świecie „Pastores dabo vobis”* (Rzym, 25.03.1992), TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, Wrocław
- PO – Sobór Watykański II, 1986, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis* (Rzym, 07.12.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Pallottinum, Poznań
- RFIS – Kongregacja ds. Duchowieństwa, 2016, *Dar powołania do kapłaństwa. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (Watykan, 8.12.2016), L’Osservatore Romano, Watykan
- RISP – Konferencja Episkopatu Polski, 2021, *Droga formacji prezbiterów w Polsce. Ratio institutionis sacerdotalis pro Polonia* (Warszawa, 11.03.2021), w: Akta Konferencji Episkopatu Polski, nr 33

